

Jurga Dzikaitė
Darius Kuolys
Aušra Martišiūtė-Linartienė
Jurga Sadauskienė

Literatūra

7 klasė

II dalis

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Vilnius, 2017

Turinys

3. Per amžius gynėm laisvę ir Tėvynę	5
<i>SAJŪDŽIO DAINOS</i>	8
HENRIKAS NAGYS. Vilniaus baladė	10
MAIRONIS. Oi neverk, matušėle!	12
BERNARDAS BRAZDŽIONIS. Šaukiu aš tautą	16
KĘSTUTIS GENYS. Pabudome ir kelkimės	18
<i>AMŽIŲ SUTARTINĖ: SENIAUSIOS KOVŲ UŽ LAISVĘ DAINOS</i>	21
Sudaičio sutartinė	23
Oi, lekia lekia	25
<i>KŪRINIAI, KVIETĘ SUKILTI IR KOVOTI</i>	27
Užgied gaidžiai pusėj nakties	29
MYKOLAS PRANCIŠKUS KARPAVIČIUS. Piliečio pamokslinė kalba	31
JULIUS SLOVACKIS. Lietuvių legiono giesmė	39
ANDRIUS VIŠTELIS. Maršas Lietuvos	42
<i>SAVANORIŲ DAINOS</i>	46
Atsiskirsiu aš nuo jūsų	47
Į kovą, į kovą, į kovą	48
Savanorių daina	48
KAZYS BINKIS, STASYS ŠIMKUS. Geležinio vilko maršas	49
<i>DĖL LAISVĖS IR ŽMONIŠKUMO: POKARIO PARTIZANŲ KŪRYBA</i>	50
BRONIUS KRIVICKAS. Ginklo broliams	52
BRONIUS KRIVICKAS. Kai kovoj kelies tu į ataką...	53
BRONIUS KRIVICKAS. Apie laisvės kovą ir didvyriškumą	54
Partizanų kreipimasis „Į Lietuvos jaunimą“	58
Partizanų straipsnis „Lietuviškos dainos naikinimas“	59
Partizanų maldos	60
Iš miškų, kaimų ir miestų	62
Šalin iš kelio, priešų voros	63
Palinko liepa šalia kelio	63
Mažam kamarėly	64
Aš verkiau parimus	65
RIMVYDAS STANKEVIČIUS. Priesaika	67
Apibendriname temą ir įsivertiname	68
Tiriamosios užduotys	68
Kūrybinės užduotys	70

4. Kelionės atveria akiračius	72
BERNARDAS BRAZDŽIONIS. Per pasaulį keliauja žmogus	75
<i>Apie Bernardą Brazdžionį</i>	78
PASAULIO „UŽKARIAUTOJAI“	80
<i>Apie Matą Šalčių ir Antaną Pošką</i>	81
MATAS ŠALČIUS. Kelionė pas 40 tautų	83
ANTANAS POŠKA. Mano gyvenimo pasaka	88
<i>Apie Joną Meką</i>	92
JONAS MEKAS. Laiškai iš Niekur	94
KELIONĖS LAIKU	101
JUSTINAS ŽILINSKAS. Mano Vilnius mano	102
KAZYS BORUTA. Šiaurės kelionės	114
MISIJA SIBIRAS	119
KELIO PRASMĖ	126
JURGA IVANAUSKAITĖ. Nepažįstamų šalių magija	128
PAULIUS NORMANTAS. Esu valkatavimo profesorius	130
Apibendriname temą ir įsivertiname	134
Patarimai	139
Sąvokų žodynėlis	145
Tekstų ir iliustracijų šaltiniai	147

Pasaulio „užkariautojai“

Taktshango vienuolyno
vaizdas per maldų vėliavas,
pučiant stipriam vėjui.
Pauliaus Normanto
nuotrauka

Man reikalingi pasaulio centrai, kuriuose aš noriu užkariauti Lietuvai vietą. Aš mėgstu tą darbą. Jis įprasmina mano gyvenimą. Aš aistringai mėgstu laisvę ir pasiryžęs laisvę badauti, negu priespaudoj tukti.

Matas Šalčius

Supraskite, aš juk visa tai darau ne dėl garbės, bet tiktai siekdamas žinojimo, supratimo, pažinimo. Teisingiau mane būtų pavadinti egoistu, nes aš... siekiu malonumo suprasti pasaulį. Tai galbūt iš tėvo paveldėta, nes jis dar spaudos draudimo laikais nešė, platino ir mylėjo knygas.

Aš myliu žmones, kurie kur nors veržiasi, ko nors trokšta, gyvena ne vien tik sau, bet ieško naujo, kilnaus, nors ir klysta, ir klumpa.

Antanas Poška

Apie Matą Šalčių ir Antaną Pošką

Po Pirmojo pasaulinio karo atkūrę savo valstybę, lietuviai, jau kaip laisvi laisvo krašto žmonės, siekė plėsti savo akiračius, geriau pažinti pasaulį – kitas tautas, kultūras. Lietuvių keliautojai taip pat norėjo, kad į pasaulio žemėlapių sugrįžusios Lietuvos valstybės vardas būtų žinomas kitų kraštų žmonėms. Vasario 16-osios Lietuvoje iškilo du garsūs keliautojai – Matas Šalčius ir Antanas Poška. Jų kelionių pasakojimai, skelbti spaudoje ir knygose, tuo metu tapo vienais skaitomiausių. Jais žavėjosi mokiniai, ūkininkai, namų šeimininkės.

Mātas Šalčius (1890–1940) – mokytojas, žurnalistas, vertėjas, valstybės veikėjas, mokėjęs daug pasaulio kalbų. Į pirmąją kelionę iš Rusijos imperijos pavergtos tėvynės jis išvyko ne savo valia: dalyvaudamas Rusijos mokytojų suvažiavime, viešai pasmerkė caro politiką Lietuvoje ir dėl to buvo priverstas emigruoti. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, M. Šalčius grįžo į tėvynę valstybės ginti ir kurti: kartu su kitais steigė Šaulių sąjungą, redagavo jos žurnalą, telkė pilietinei veiklai šalies mokytojus, o vaikams vertė Hanso Kristiano Anderseno pasakas.

1929-aisiais su Antanu Poška jis motociklu leidosi į kelionę Indijon. Abu keliautojai pasiekė Iraną. Bendrakaiviui susirgus, M. Šalčius kelionę tęsė vienas – aplankė Indiją, Kiniją, Filipinūs. Keliaudamas nuolat rašė reportažus Lietuvos spaudai. Po ketverių kelionės metų, šiuos reportažus sudėjęs, išleido knygą „Svečiuose pas 40 tautų“. Už ją „Spaudos fondas“ M. Šalčių apdovanojo 1 000 litų premija, kurią jis skyrė naujai kelionei – į Pietų Ameriką. Per penkerius metus apkeliavęs Argentina, Boliviją, Braziliją, Čilę, Paragvajų, Urugvajų, 1940-aisiais staiga susirgęs mirė Bolivijoje.

Antānas Poškā (1903–1992) – mokslininkas, rašytojas, žurnalistas, gerai mokėjęs tarptautinę esperanto kalbą. Drauge su M. Šalčiumi išvykęs iš Lietuvos, jis gerokai vėliau pasiekė Indiją. Ten baigė Bombėjaus universitetą, dalyvavo archeologinėse ekspedicijose Rytų kraštuose. Patyręs daug nuotykių ir išbandymų, po aštuonerių metų grįžo į Lietuvą. Apie savo kelionę parašė knygų seriją „Nuo Baltijos iki Bengalijos“. Antrojo pasaulinio karo metais A. Poška gelbėjo žydus. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, pats buvo

Matas Šalčius

Antanas Poška

suimtas ir ištremtas į Šiáurės lagerius, vėliau – į Vidurinę Áziją. Taip prasidėjo jo priverstinės „kelionės“. Net būdamas tremtiniu, stengėsi dirbti archeologo, etnografo darbą, rašė knygas. Į tėvynę galėjo sugrįžti tik 1959-aisiais. Čia daug bendravo su jaunimu, populiarino esperanto kalbą ir keliones, skaitė paskaitas, rašė atsiminimus – savo gyvenimo pavyzdžiu įkvėpė ne vieną būsimą Lietuvos keliautoją.

Sužinojęs apie kelionių draugo M. Šalčiaus mirtį Bolívijoje, A. Poška į Lietuvos spaudą parašė tokį nekrologą, kuris buvo paskelbtas paskutinėmis laisvos Lietuvos Respublikos dienomis:

„Nedidelis mūsų kraštas, nedaug turim ir stipresnių asmenybių. Viena iš tokių brangių mūsų Tėvynei dovanų buvo į jokių rėmus ir formas netelpanti Mato Šalčiaus asmenybė. Juk niekas nenuginčys, kad velionis turėjo nepaprastą iniciatyvą, retus gabumus darbui, veik niekur nesutinkamą drąsą ir nenugalimą pasiryžimą, o vis dėlto jis nepadarė karjeros, nesusikrovė tūkstančių.

Matas buvo ne smulkmenų žmogus. Bet velionis buvo lietuvis, lietuvis, visa širdimi ir siela pasiaukojęs Tėvynės laisvei ir gerovei. Šioj srityj jo principai buvo nepajudinami ir jokių šunuo-degavimų ar kompromisų jis nežinojo: nevertė savo kailio, nepardavinėjo sielos. Jis buvo rūstus blogybių neigėjas ir kritikas – štai kodėl jam teko be algos, be paaukštinių ir ordinų visą gyvenimą dirbti Tėvynės labai ne nustatytomis valandomis su kelionpinigiais ir dienpinigiais, bet labai dažnai neturint net duonos.

Velionio gyvenimo troškimas buvo šviesesnė Lietuvių Tautos ateitis. Jis keliaudamas svajojo dar daug gero savo kraštui padaryti, kalbėjo apie gelbėjimą tų milijonų mūsų tautiečių, kurie išsimėtę tarp svetimųjų nutausta ir amžiams žūva Lietuvai. Jis taip pat tikėjosi išjudinti tautiečius, išskeldamas lietuvių ir indų giminingumą bei kilnią lietuvių kilmę.

Būdavo kelionėj valandų, kada mes, užmiršę alkį, žaizdas, nuovargį ir visas nelaimes, kur nors Áfrikos ar Ázijos pakampėj užtraukdavom lietuvišką dainelę. Ir velionis džiaugdavosi kaip vaikas, kad lietuviškos dainos klausosi sfinksas su piramidėmis, Sinājaus kalnai, Judėjos slėnis, Libāno kedrai, Bagdādo sarajai ar Irāno tarpekliai.

Tokių drąsių vyrų, kaip velionis Matas, aš dar niekur nesutikau. Jis buvo žmogus, kuriam nič nieko nebuvo baisaus pasauly. Kasdieniniai pavojai, žaismas mirties žiotyse jo ne tik nebaugino, bet, priešingai, dar daugiau masino.

Velionis buvo širdies žmogus, nors kai kada atrodydavo šiurkštus ir stačiokiškas. Bet užtek-davo pamatyti, kaip jis džiaugdavosi laimės akimirkomis ar savo krašto laimėjimais, kad įsitikin-tumei jo nuoširdumu.

Lietuva neteko didelio žmogaus. Jis atsigulė tolimoje šalyje, bet jo darbai ir nuopelnai pasi-liko lietuvių kultūros ir laisvės kovų istorijoje.“

Antanas Poška „Džiaugsmų ir nelaimių draugą prisiminus“. – *Vilniaus balsas*, 1940. VI. 11.

Ketverių metų kelionės po Europą, Aziją ir Afriką aprašymas

PATRIOTŲ TAUTA

Vieną dalyką pastebėjau tarp visų čekų – tai didžiavimasis savo valstybe. Jie mano, kad dabartinė jų valstybė yra didelis jų tautos laimėjimas. <...>

Čekai pasižymi nepaprastu savarankiškumu ir tikrumu savim. Kiekvienas jų nuo žemiausio tarno iki pirmutinio valstybės vyro turi savo nuomonę ir savarankiškai sprendžia apie viską. Kiekvienas čekas, neišskiriant jokio luomo, gyvai domisi savo šalies likimu ir politika. Namų tarnas, kur buvau sustojęs, labai protingai kalbėjo apie artimus rinkimus į jų seimą ir apie santykius su kaimynais. <...>

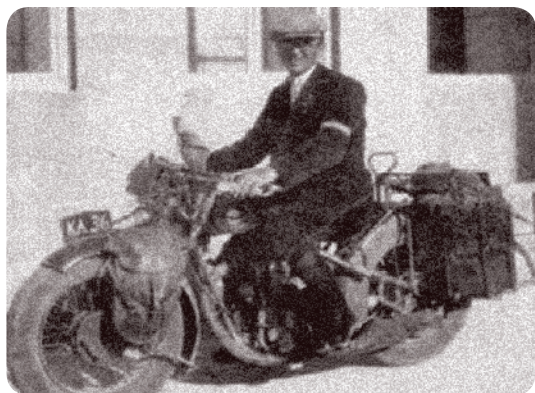
Apsireikalavęs Prahoje, išvažiavau toliau į pietus. Kelias iš lėto ėmė kilti aukštyn: dabar įvažiuau į Morāvijos kalvas. Pasikėlęs 100–200 metrų nuo Prāhos slėnio, radau ūkanotą, lietingą ir vėjuotą orą. Plentai ir čia buvo apsodinti trešnėm. Išvažiavęs iš Prāhos, kely sutikau pora jaučių pakinkytą vežimą. Važiuotoja buvo jauna, skaitstaveidė čekaitė su savo motina. Jos margi jaučiai buvo drūti, stiprūs ir gerai atrodė. Tokios negalima buvo paleisti nenufotografavus. Paprašius, kad sustotų, ji mielai tatai padarė, persiklėstė skepetaitę, kad geriau atrodytų, ir aš savo aparatu nutraukiau pirmą nuotrauką šioj kelionėj. <...>

SAULĖTOJI ELADA

„ELENIKI DIMOKRATIA“

<...> Man pasirodė, kad Graikijos pusėj buvo net gražesnė diena ir šiltesnis oras. Ant muitinės sienų aiškiomis raidėmis buvo parašyta: „Eleniki Dimokratia“, graikiškai reiškia „helėnų (tai yra, graikų) respublika“. Man tie žodžiai čia turėjo dvigubai malonios reikšmės. Vadinas, jau esu laisvųjų helėnų šaly, žilojoj Graikijoje, Homero tėvynėj!

Saulutė vos vos tebežvelgė pro kalnų viršūnę ir veikiai taisės visai pasislėpti, kai aš baigiau sienos perėjimo formalumus ir susidūriau su klausimu: „Kas dabar toliau daryti?“ Nakvoti Kuloj nėra kur, o į artimiausią miestelį Sidirokastroną buvo 26 kilometrai. Sargybiniai mane įspėjo, kad turėsiu blogo kelio, ir net patarė pasisamdyti automobilį nuvažiuoti iki miestelio. Bet kaip motociklistas gali važiuoti automobiliu, įsikrovęs į jį savo mašiną? Tai būtų įžeidimas! Jei galima išvažiuoti automobiliu, tai juoba galima prasisprausti ir „plieno oželiu“. Maniškis, tiesa, buvo kiek nukentėjęs, bet kas bus, tas bus – ryžausi leistis į Sidirokastroną. Nespėjau gerai nė apsidairyti, kai pasijutau bevažiuojąs tuopomis ir činaromis apaugusiu keliu už miestelio. Iš pradžios kelias ėjo lyguma, o paskui vėl pasuko į kalnų tarpeklį, į vadinamąją Rupelio perėją. Čia gamta buvo nepaprasto grožio. <...> Įvargintas sunkių prietyrių Seřbijoj ir Bulgārijoj, tokio gamtos grožio akivaizdoj vėl atgavau gerą nuotaiką, ėmiau niūniuoti ir net šūkauti skardžiame tarpekly. Ginę savo avių kaimenes piemenys su nuostaba žiūrėjo, ko man taip buvo linksma. <...>

Antanas Poška

Matas Šalčius ir Antanas Poška

Generalinė Atstovybė
Lietuvoje.
Kaunas, Maifronio g-vė 9 nr. Tel. 16-62

Gauti nauji motociklai 350 cm³ ir 500 cm³

pavyzdžiai. Kelionė iš KAUNO į INDIJĄ
p. p. Šalčius ir Paškevičius
atlieka motociklu F. N.

PIRKĖJAMS LEIDŽIAMA NAUDOTIS KREDITU

Motociklo, kuriuo keliavo Matas Šalčius ir Antanas Poška, reklama Lietuvės spaudoje

LIETUVIŠKOS KULTŪROS ŽMONĖS

Háifoje supažindino mane su viena šeima iš Lietuvos, kuri pasikvietė į save vakarienės. Lietuvėj ji gyveno Sargėnuose. Į čia atvažiavo su dukra ir sūnum. Pas juos radau dar vieną pilietį iš Marijampolės. Pirmas daiktas, puolęs į akis šioj draugystėj, tai visų buvusiųjų sklandus kalbėjimas lietuviškai. Ypač maloniai, stačiai tobulai, kalbėjo marijampolietis. Antras daiktas – tai vaišingumas. Vakaruose, jei ir vaišinama, tai nykštukiškai – daug blizgančių lėkščių ir keletas porų peilių ir šakučių, o kandamo šykštu. Gi čia tuojau stolas apkrauta visu kalnu aukso obuolių, vynuogių, figų, bananų ir dar kitokių Palestinos žemės dovanų, vynu, kepsniais ir kitokiais skanėstais. Tai yra toks žavėtinai savas, suprantamas vaišingumo būdas. Kurie yra mūsų lietuviško papročio požymiai? Aš manau, ši šeima davė man atsakymą. Vaišingumas, nuoširdumas; ne aitriai saldus ir veidmainiškai meilus, bet paprastas apsiėjimas; suturėtas, laisvas nuo tuščių tauškalų atvirumas ir nevaržymas svečio bet kuriuo įkyrumu ar apeigingumu.

Ar apskritai esama kokios ypatingos lietuvių kultūros? Iš šių žmonių matyt, kad jos esama ir kad ji skirtinga nuo mūsų kaimynų, kurių žydai yra visai kitokie. Palestinoj tatai labai aiškiai davėsi pastebėti.

Studentai pranešė, kad pasiruoščiau paskaitai Technikumo salėj. Mieste išlipino skelbimus: „Lietuvos žurnalistas (toks ir toks) skaitys: Kelionės įspūdžiai Kaunas–Haifa. Įėjimas 3 1/2 pias- tro; studentams ir darbininkams 2 pias-trai.“

ROMĖNŲ PILYJE ATLITE

Vakare įvyko mano paskaita Technikume. Háifos žydų visuomenė pasirodė ir aukštai intelektualiai. Nors buvo gražus oras ir mokama už įėjimą, susirinko per 300 žmonių. Tiekui maloniau ir kalbėti. Papasakojau jiems apie Lietuvą, ypatingai paskutiniųjų metų ūkišką kūrybą ir uždavinius ateity. Trumpai nuvaizdavau pervažiuotų Europos šalių būtį. Pabrėžiau Rytų ir Vidurinės Europos dabartinių sienų netikslumas. Keletu žodžių paminėjau savo patyrimus arabų ir žydų Palestinoje. Ruošėjai ir klausytojai padėkojo man už paskaitą.

<...>

LIETUVIŠKOS KALBOS LYGINIMAS SU SANSKRITIŠKA

Norėjau baigti pasikalbėjimą ir atkreipiau dėmesį į paduotą lapą pasirašyti, bet Gandis ėmė savo keliu manęs teirautis.

– Tai tamsta iš Lietuvės?

– Taip, iš Lietuvės, – atsakiau, – tai yra naujai atsistačiusi po karo Baltijos respublika, gyventojų skaičius artinasi į 3 milijonus; sostinė Vėlnius, bet užgrobus jį lenkams su mažesne puse teritorijos, sostinė laikinai įkurdinta Kaunė; lietuviai daugiausia ūkininkų tauta, kaip ir Indija; paskutiniu metu ir ten prasidėjo veikimas, kad būtų namie verpiami ir audžiami linai, kurie atstoja mūsų medvilnę; lietuvių kalba artima sanskrito... – pradėjau savo paprastą, tūkstančius kartų kartojamą informaciją.

– Žinau, girdėjau apie Lietuvą. Tamsta sakai, lietuvių kalba panaši į sanskrito; tai kaip bus, pavyzdžiui, lietuviškai: „I wish all the best?“

– Linkiu viso labo, – paprastai ir įmanomai tardamas, atsakiau.

– Labo, labi, labhe... – ėmė linksniuoti ar asmenuoti vienas klausiusių iš šalies Gandžio bendradarbių, – tai yra panašumo. – Bet pats Gandis sustojęs ir virtęs dėmesiu tartum abejojo ir vėl užklausė:

– O kaip bus lietuviškai I am?

– Aš esu!

– Tai jau visai sanskritiškai skamba.

– O kaip bus lietuviškai You, we, he, they?

– Tamsta, jūs, mes, jis, jie...

– Tamsta, kaip marati kalba tame arba tu – tai labai panašu.

– O kaip lietuviškai father, mother?

– Tėvas, motina, motė; woman – motera, moteriškė.

– Matra, matra... panašu! – ėmė šnibždėti šalia sėdinčių būrelis Indijos mergaičių.

– Aš pastebėjau ir daugiau šiandieninių panašumų marati ir gudžarati kalbose, – tariau. – Pavyzdžiui: ačia – „labai gerai“ reiškia, o lietuviškai – „dėkui“; kia manta? – maratiškai, o lietuviškai mes turime „ką manai?“ – „ką galvoji?“ reiškia. Gudžarati apskritą paplotainišką duoną vadinama rotuli – lietuviškai „rutulys“. <...> Paskaičiau nuo vieno iki dešimt. Daugumas esančių ėmė kartoti paskui.

– Ašt! daš! – kartojo keletas asmenų man baigus, sakydami: – Labai panašu.
– Visa tai labai įdomu, – tarė Gandis: – jūs vartojate lotynų raides?
– Lotynų!
– Tikyba?
– Katalikų daugumas.
– Tai labai įdomu, – dar kartą pakartojo Gandis ir pridūrė: – Labai malonu matyti svečią taip iš toli!

Jis norėjo dar kalbėtis, bet vienas aplinkinių priminė, kad metas maldai eiti.

Gandis tuo tarpu paėmė popieriaus lakštą ir parašė angliškai:

„I wish independent Lithuania all prosperity“ – Linkiu nepriklausomai Lietuvai gerovės, – ir pasirašė: „M. K. Gandhi“.

Atsisveikinant priminė, kad iš Rygės vienas profesorius jam rašas laiškus.

VAKARINĖ MALDA

Kiemas buvo kimšte prisikimšęs žmonių baltais trinityčiais. Daug jų tarpe buvo moterų, daugelis jų senų, šlubų, kuprotų, su ramentėliais besiramstančių. Minia sujudo, subangavo, kai pasirodė Gandis. Jaunesniųjų eilėse pasigirdo: „Gandi ki dže!“ „Mahatma Gandi ki dže“, lygu mūsų „Valio Mahatmai Gandžiui“.

Jis nusileido nuo verandos į vidurį vejų ir atsiklaupė. Visi aplinkiniai pasekė jo pavyzdžiu. Pasigirdo Mahatmos senyvas, bet tvirtas maldos balsas. Visi kartojo paskui. Brahmanų tikyba bendrą maldą labiausiai pripažįsta atvirame ore.

Pabaigus maldos žodžius, pasigirdo moters balsas – giesmė. Jos gaida nuostabiai priminė senovės lietuvių gaidą – ji lygi „ištrauktine nata“, kaip „Siuntė mane motinėle“, „Saulėlė raudona“, „Vai tu putinėli“ ir kitos, kuriose girdima vakaro roma ir jaučiami auksiniai saulėlydžio laukai.

Tai buvo Indijos tautos giesmė, vienas jos himnų. Pirmasai posmas toks:

<...>

Mūsų Indija yra geriausia pasaulyje.

Mes esam jos lakštingalos, o ji – mūsų sodas.

Lėtai išsiskirstė. Aš tame pasikalbėjime ir vakaro maldoje pajutau Indiją – jos pasiryžimą ir stiprybę.

<...>

GANDŽIO ASMUO

Gandis padarė man didelį išpūdį.

Iš pažiūros atrodo menkas, išdžiūvęs žmogutis su akiniais, nutriušusiais ūseliais ant viršutinės lūpos. Tame senioky, primenančiame paprastą tamsiaodį indusą, sunku įpažinti buvusį Londono universiteto auklėtinį ir „Inner Temple“ advokatą. Dėvi savo ranka suvertus balto chadaro marškinius, vaikščioja nuogom kojom, pusiau basnirčias, sėdi stačiai ant aslos kaip visi

indusai ir kiti Āzijos gyventojai. Galva skusta, tik ant maumens palikta ilga striuoga plaukų, primenanti Zaporožės kazokų čiubą. Veidas raukšlėtas, vienas dantis iš burnos kyštelia, kai kalba. Žodžiu, iš pupų nevaromas.

Jeigu jis reikėtų spręsti vien iš pažiūros, tai galima sutikti su kažin kieno ten iš anglų posakiu, kad jis yra „pusplikis fakyras“. Bet pakalbėjęs su juo keletą sakinių, tuoj pajunti jo jėgą, pajunti, kad turi reikalą su nepaprastu žmogum. Jo senyvame balse yra kažin kokio malonumo, atsiduodančio jaunyste ir guvumu. Bet per vis labiau stebina jo galvojimo darnumas. Jame junti nepaprastą taiklumą į pačio dalyko esmę, visišką nuoširdumą ir paprastumą, kurie žymi žmonių genialumą ir jų tikrą, nedirbtiną vidaus didybę.

Mano kaip laikraščių bendradarbio praktikoj ir mano kelionės metu teko kalbėtis su šimtais didesnių ir mažesnių įžymių žmonių, bet kito tokio kaip Gandis, niekur neteko sutikti. Pasitaisydavo ir iš kitų tautų ne vienas labai gražiai ir išmintingai kalbančių, bet taip paprastai ir nuoširdžiai tik jis vienas temoka kalbėti. Jauti, kad su tavim kalbėdamas jis pasako visa „iš dugno“, nenuslėpdamas nieko ir tikrai pasakydamas taip, kaip jis mano. Tai retenybė šiais laikais. Yra ir daugiau žmonių, kurie atvirai kalba, bet jų kalba nepadaro tokio įspūdžio. Nepadaro todėl, kad tas pagrindas ar tikslai, nuo kurių jų kalba plaukia, yra menki ar smulkūs. O Mahatmos kalbos paprastumas ir nuoširdumas tuojau sužavi kiekvieną todėl, kad jo tikslai, gimdą jo mintis ir kalbą, yra gryni ir kilnūs. Jauti jame didį pradmenį (principą), iškėlusį žmonišką ir kultūringą nesmurto kovą prieš šiurkštų, stačiokišką ir beširdį jėgos vartojimą ir kraujo praliejimą.

Pakalbėjęs pusę valandos su Mahatma įsitikini, kad jame matai tikrai didį vadą ne vienu indų. Galima šaipytis iš jo pusiau nuogumo, iš jo vieno danties, iš jo skustos galvos ir menkos išvaizdos, bet negalima nepripažinti galingumo jo skelbiamoms mintims.

<...>

Mahatma Gandis

ANTANAS POŠKA. Mano gyvenimo pasaka

PALESTĪNOJE

Neaišku buvo, iš kur tos žydų kolonijos, apie kurias mums tiek daug pripasakojo. Girdėjome, kad kadaise čia buvo įsikūręs ir vienas iš Lietuvos atvykęs maldininkas, bet pagromo metu jį arabai nugalabijo, kaip netikintį.

– Klausyk, kažkas lietuviškai dainuoja, – nustebo Matas.

– Gal galva perkaito? Reikia įsitaisyti ir mums tropiškus šalmus, – pašiepiau. Bet, privažiavę arčiau, išgirdome, kad tikrai Maironio „Lietuva brangi“ traukiama. Pasukam prie dainuojančių ir girdim, kalba žydiškai. Vienas puola prie mūsų ir klausia, ar mes ne iš Lietuvos, kad lietuvišką vėliavėlę pasikabinę. Iš nustebimo mes žiūrime ir nedrįstame tikėti savo ausimis ir akimis.

– Tai gal iš Lietuvos atvažiavot, – pakartoja.

– Aha, tai tie patys, apie kuriuos mūsų laikraščiai rašė, kad aplink pasaulį keliauja motociklu.

– Tie patys, iš Kaūno, sveiki, vyrai.

– O jūs, kaip čia atsiradote?

– Mes iš Lietuvos. Aš iš Šeduvės, o jis dar tik neseniai iš Kaūno. Prašom, prašom, į mūsų Tėl Avivą. Čia daug žydų iš Lietuvos. Ir yra Lietuvos konsulas Tėl Avive.

Pasipylė klausimai, kaip ten gyvenimas Kaunė, ar žydus ima į kariuomenę. Kodėl visi žydai, kurie žadėjo, į Erez Izrael neišvažiuoja?

Ir taip mes atsidūrėme „Lita“ (tai yra „Lietuva“ valgykloje, restorane Tėl Avive. Susirado kelios dešimtys Lietuvos žydų, kurie mus klausinėjo apie Lietuvą ir apie pasilikusius žydėlius, ir apie savo draugus ir pažįstamus.

PO ŠVENTĄJĄ ŽEMĘ

Palestinoje aplankėme visas žydų kolonijas, ne tik tas, kuriose gyveno žydai iš Lietuvos, bet ir visus žydus, kurie norėjo pamatyti to krašto žmones, iš kurio atkeliavo darbštieji žydai. Pirmiausia mus nustebino toks Lietuvos žydų tautiškas darbštumas. Kai emigrantai iš kitų kraštų net nenori dirbti, o užsiima smulkia prekyba ir vengia dėtis į „kvucas“, t. y. komunas, Anglijos, Amerikos ir kitų kraštų žydai remia palestiniečius tik pinigais. O pinigų reikia milijonų – ir svarų, ir dolerių, nes visas kraštas tik dykuma su retai kur sutinkamais nusususiais gumbuotais, ožkų nugrauztais stuobriais.

„Žemė, kuria jūs vaikštote, buvo tokiap at vėjo nušluota dykuma. Ją reikėjo laistyti – o vandenį semti iš 200–300 metrų gilumos. Dykumos plotą reikėjo perkasti, kad išnaikinus „inžilį“ – dykumos augalą, kuris siurbia savo šaknimis drėgmę. Vietomis reikėjo nuvalyti laukus nuo sunešto smėlio pusnynų ir pakeisti jį molio sluoksniu, kad laikytųsi nesusigėrusi drėgmė žemės paviršiuje... Ir tik tada buvo galima sodinti tuos „pardesus“, apelsinų ir citrinų medžius, ar paversti ariamais laukais.

Dykumos plotus reikėjo pirkti iš beduinų ir ginti juos nuo sodų ir vaismedžių nuganymo.

<...>

– Ar gailitės išvykę iš Lietuvos, – klausiamo.

– Ne, mes Lietuvos žydai, matėme, kaip kūrėsi Lietuva, mes patys padėjome jums savo valstybę sukurti, Lietuvoje net buvo žydų reikalų ministras. Žydai sugyveno ir bendravo su lietuviais. Mes iš jūsų išmokome kurti savo tėvynę. Eraz Izrael valstybę sukūrė Lietuvos žydai pagal jūsų pavyzdį. Tik Lietuvos žydai yra tikri patriotai, pasiukoję savo valstybės atkūrimui net gyvybės kaina. Bet tam reikėjo ir kapitalo. Daug mums padėjo Amerikos, Afrikos ir kitų kraštų žydai.

APIE PIRMAJĮ SUSITIKIMĄ SU TAGORE

Kada 1934.III.19 aš, Tagorės pakviestas, atvykau į jo Visvavaljalą (universitetą) skaityti paskaitas, tai jau buvau gerai susipažinęs su Indija. Aš seniai jau buvau skaitęs daugelį jo raštų ir nemažai apie jį girdėjęs pasakojimų.

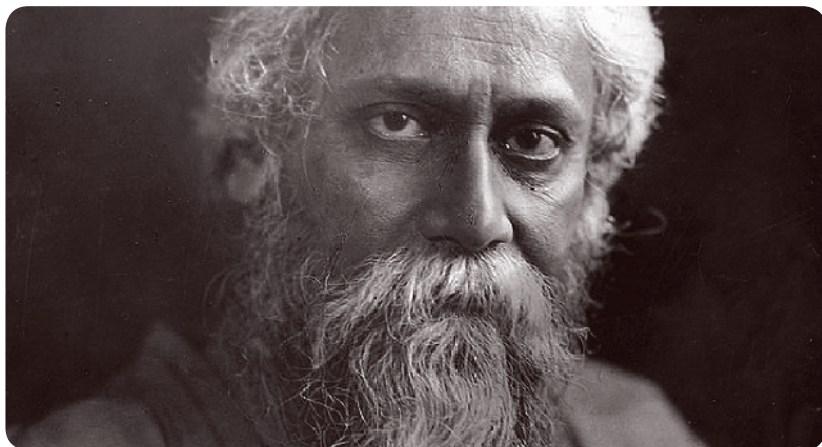
Mano pirmas susitikimas įvyko 19 kovo saulėlydžio apeigų metu, kurios Tagorės dvare Šantiniketanė jau beveik visą šimtmetį praktikuojamos. Tagorei tada jau buvo 74 metai, ir jo garbė buvo nuskambėjusi visame pasaulyje. Kadais buvęs gražus ir energingas vidutinio amžiaus šviesiaodis ir tamsių plaukų vyras, tada jau buvo žilas, kiek susikūprinęs senelis. <...>

Saulėlydžio apeigose jis dėvėdavo raudoną, platų, plačiomis rankovėmis apsiaustą ir liepingomis dienomis apsimaudavo purpurinę maišelio formos kepurę. Avėjo mediniais sandalais. Jokių papuošalų ar blizgučių nedėvėjo.

Žvilgsnis kerintis – pradžioje malonus, toliau gęstantis, tolstantis, tartum susigėdęs. Balsas žemas, ramus, bet aiškus ir raminantis.

Mahatma Gandis
ir Rabindranatas
Tagorė

Rabindranatas Tagorė

Prieš saulėlydį dvaro parke pradėjo rinktis būreliais mokiniai ir mokytojai. Iš savo rūmų keliolikos mergaičių, pasipuošusių gėlių vainikais, lydimas išėjo ir poetas, kaip jį vietiniai mėgsta vadinti. Jį sutinka universiteto dėstytojai ir svečiai, kurių Šantiniketane per metus apsilanko per metus apsilanko keliolika tūkstančių. Paskui juos seka visi mokiniai. Procesija eina pro Kalabhavan, „Čaiti“ ir Čalim medį prie šventyklėlės aikštės, kurioje senosios aikštės, kurioje senosios varpinės (tikriau gonginės) pakilimu esti pakloti kilimai. Čia poetas sėdasi. Arčiau jo kojų paliekama vieta svečiams, prie kelių jį supa mergaitės, o už jų dėstytojai ir klausytojai.

Poetui atsisėdus, jo „sostas“ apdedamas žiedais ir vainikais. Poetas sėdi rytietiškai sukryžiuęs kojas – jo kojų padai išdažyti turmerika ir raudonai.

Pagal dvaro paprotį, visi prisimena tos dienos nuveiktus darbus, kūrėjai skaito savo kūrybą ištraukas. Paskutiniu metu skaito savo kūrybą Tagorė pats. Tais metais dažniausiai tai būdavo savo dainų naujos redakcijos arba straipsniai kultūriniais ... klausimais.

Tą dieną nebuvo svečių iš tolimų kraštų, tai man teko garbingiausia vieta sėstis prie pat poeto kojų. Aš pasisveikinau su Tagore indiškai, pridėdamas prie krūtinės sudėtais delnais rankas ir nulenkdamas galvą.

Tagorė atsakė tuomi pačiu pasveikinimu, bet greit pakėlė ranką virš mano galvos ir sumurmėjo palaiminimą. Po šio pasisveikinimo man reikėjo pasisakyti, kas aš ir ko siekiu.

Poetas man paskyrė rytojaus dieną audienciją. Saulei pasiekus horizontą, visi sustojo ir pradėjo giedoti atsisveikinimo himną, o vėliau tapusį nacionaliniu himnu „Mataram Svardž Nilenga“.

Klausimai ir užduotys

1. Susipažinote su dviejų keliautojų pasakojimais. Aptarkite, į ką šie keliautojai kreipia dėmesį, ką savo kelionėje jie pažįsta, supranta ir perduoda tautiečiams. Glaustai užrašykite, ką svarbaus iš jų pasakojimų sužinome apie Čėkiją, Graikiją, Palestina, Indiją.

2. Su kokiomis pasaulinio garso Indijos asmenybėmis susipažįsta lietuvių keliautojai? Pasiskirstę grupėmis, surinkite apie šias asmenybes, jų politinę ir kultūrinę reikšmę, ryšius su Lietuva daugiau žinių iš patikimų informacijos šaltinių. Ką nauja apie šias asmenybes sužinome iš A. Poškos ir M. Šalčiaus? Kokios savybės lemia šių Indijos asmenybių dvasinę lyderystę? Kuo šios asmenybės, jų idėjos, laikysenos yra įdomios, svarbios Jums?
3. Ką keliaudami po pasaulį A. Poška ir M. Šalčius sužino, supranta apie Lietuvą ir lietuvius?
4. Ką apie M. Šalčiaus asmenybę sužinojote iš A. Poškos parašyto nekrologo? Kokius kelionės draugo asmenybės bruožus Lietuvės visuomenei stengiasi išryškinti nekrologo autorius? Kodėl? Ką nekrologo tekstas pasako apie patį A. Pošką, jo asmenybę?
5. Abu keliautojai rašo publicistiniu stiliumi, būdingu žiniasklaidai. Juo rašantis autorius stengiasi skaitytoją informuoti, nevengdamas išsakyti ir savo požiūrio, vertinimo. Publicistinis stilius pasižymi dalykiška, tikslia kalba, kartais – vaizdingu bei emocingu kalbėjimu. Pasirinkę keliautojų pasakojimų ištraukų, pagrįskite tezę, kad M. Šalčiaus ir A. Poškos kūriniai yra publicistiniai.

Pauliaus Normanto nuotrauka

Apie Joną Meką

Nors mūsų emigracija į kitus kraštus trunka jau ne pirmas šimtmetis, ligi Jono Meko neturėjome tokios gražios ir pilnos, tokios realios Tėvyne s vizijos, regėjimo iš begalinio tolio.

Sigitas Geda

Gal tai tiesos skelbėjų ir pranašų dalia – į tėvynę grįžti per svetimas žemes. Jonas Mekas – tai lyg žmogus iš Rojaus, savo menu ateinantis liudyti, kad tas Rojus yra, galbūt čia pat, ir kad jis yra galimas. Jo buvimą liudija garsas, atspindys, pažvelgimas, judesys, žodis.

Marcelijus Martinaitis

Jonas Mekas

Jonas Mėkas (g. 1922) – pasaulį „užkariavęs“ lietuvių menininkas, poetas, rašytojas, vadinamas JAV avangardinio kino krikštąteviu. Jis draugavo ir dirbo su vienu iš „bitlų“, dainų kūrėju Džonu Lenonu, su dailininku Salvadoru Dali, su Fluxus meno pradininku Jurgiu Mačiūnu.

J. Mekas gimė lietuvių ūkininkų šeimoje Semėniškių kaime, netoli Birstų. Antrojo pasaulinio karo metais baigė Birstų gimnaziją, lankė garsaus režisieriaus Juozo Miltinio teatro studiją, dalyvavo pagrindinėje antinacinėje veikloje. 1944-aisiais nuo sovietų kariuomenės pabėgo į Vakarų. Vokietijoje studijavo filosofiją ir literatūrą, pradėjo rašyti noveles, su draugais leido avangardinį žurnalą „Žvilgsniai“.

1949-aisiais J. Mekas atvyko į JAV, įsigijo filmavimo kamerą ir pradėjo fiksuoti savo ir kitų gyvenimo akimirkas. Kartu jis mokėsi kino meno – iš žinomų kūrėjų ir savarankiškai. Netrukus tapo vienu iš avangardinio Amerikos kino pradininkų. J. Mekas organizavo pasaulinius avangardinio kino festivalius, redagavo kino žurnalus, avangardo meną aptarinėjo straipsniuose, įkūrė Amerikos avangardinio kino archyvą.

Menininkas gyvena ir dirba Niujorke. Daug keliauja po pasaulį, pristatydamas savo ir savo draugų kūrybą. Jau Sąjūdžio metais J. Mekas tapo jaunųjų Lietuvos režisierių mokytoju: jo namuose ir archyve Niujorke lankėsi ir studijavo daug šiandien žinomų lietuvių menininkų.

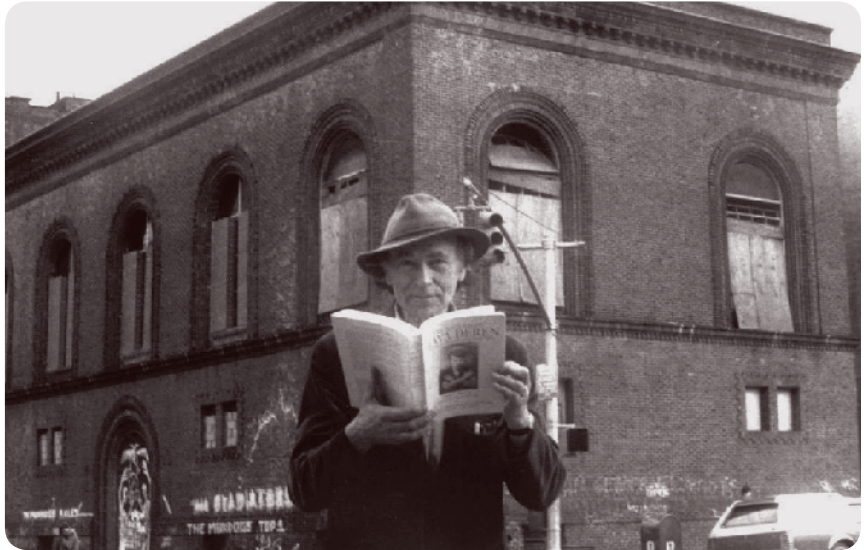

J. Mekas niekada neatitrūko nuo Lietuvos. Savo eilėraščius ir esė daug dešimtmečių rašo lietuviškai. Pasaulyje pabrėžia esąs lietuvis, Lietuvoje žmogus. Menininkas, žvelgdamas iš pasaulio, remdamasis įvairių kultūrų patirtimis, nuolat svarsto, kuo savita Lietuva, lietuvių kultūra.

J. Meko kino filmai žiūrimi visame pasaulyje, jo knygos skaitomos Amerikoje, Anglijoje, Japonijoje, kitose šalyse. Lietuvių menininkui savo kūryba pavyko „užkariauti“ pasaulį.

Vilniuje šiandien veikia Jono Meko vizualiųjų menų centras.

Menininkas sako: „Lietuviai yra dabar visur. Jie yra kaip bitės, renka medų iš visur. Tik tikėkimės, kad Lietuva bus jiems avilys, kad Lietuvą neuždarys jiems durų. Aš žiūriu į juos kaip į mūsų langus į pasaulį. Per juos daug visa ko gero, numatyto ir nenumatyto, bet visai kitokio ir kito, į Lietuvą įkris. Bet lietuvis pasiliks lietuviu, kur jis bebūtų – Lietuvoje ir pasaulyje.“

Jonas Mekas
prie Amerikos
avangardinio
kino archyvo

„Laiškus iš Niekur“ Jonas Mekas 1994–1995 metais rašė Lietuvoje leidžiamame „Valstiečių laikraštyje“. Kai tėvynėje vieno intelektualinio leidinio žurnalistas menininko paklausė, kodėl jis rašo laiškus ne kokiam kultūros žurnalui, o kaimo laikraščiu, Mekas kiek susierzinęs atkirto: „Stebiuosi, kodėl jūs iki šiol nesuprantate, kad kaimas – taip pat kultūra!“ O privačiai menininkas vis sako: „Aš – ūkininko vaikas. Aš užaugau kaime, bet, kaip matot, nesu visai kvailas, maiše manęs neparduosit... Miestuos per daug cemento ir batų, batukų. Kultūra yra basose kojose. Kultūra yra šaltuos ryto rasos gintaruos. Ir arklio prunkštyme. Neužmirškime savo arklių!“

JONAS MEKAS. Laiškai iš Niekur

Daug keliauju. Tai žmonės manęs vis klausia, iš kur aš. Tai sakau: aš gimiau ir išaugau Lietuvoj. Gyvenu Niujorke. O mano kraštas dabar yra kultūra.

Tai jie žiūri į mane, mirksi: a, juokdarys.

Bet aš kalbu labai rimtai. Dabar aš įdomaujuos tikrai kultūra. O kultūra yra visur ir niekur.

Tai ir nutariau šituos savo laiškus taip pavadinti: *Laiškai iš Niekur*.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip prisistato J. Mekas? Kokie svarbiausi jo autobiografijos akcentai? Kuo jie netikėti?
2. Kaip suprantate pasakymą, kad mano kraštas – kultūra, kuri yra visur ir niekur?

Jono Meko filmų
kadrai – Jurgis
Mačiūnas,
Džonas Lenonas,
Joko Ono, *lmb.lt*
archyvas

ŠEŠTAS LAIŠKAS

Pasaulis, ir Lietuva, vis daugiau ir daugiau girdi apie Jurgį Mačiūną. Kaunietis jis buvo. Gyveno ir dirbo Niujorke. Mirė vėžiu Bostone, 1978 metais. Fluxus, jo sukurtas meno judėjimas, dabar jau linksniuojamas kartu su kitais svarbiausiais dvidešimtojo amžiaus meno judėjimais, Jurgis šį žodį išstardavo „fliuksus“. Angliškai jis ištariamas „flaksus“. <...>

Jurgis visados bus lietuvis. Didelė Fluxus programos dalis susideda, išplaukia iš jo vaikystės prisiminimų - iš vaikų žaidimų. <...> Jurgio indėlis į Vakarų meno išsivystymą yra lygiai svarbus, kaip Čiurlionio! <...> Jurgis su Čiurlioniu pasitiks mus prie Rojaus Vartų ir mus įleis! Su sąlyga, aišku, kad mes dar nebūsime užmiršę savo mažų, nesvarbių dainų...

Klausimai ir užduotys

1. Naudodamiesi patikimais informacijos šaltiniais, sužinokite daugiau apie J. Meko bičiulį J. Mačiūną ir jo sukurtą meno judėjimą Fluxus. Kuo jis nustebino pasaulį?
2. J. Mekas lygina J. Mačiūną su M. K. Čiurlioniu. Pasvarstykite, kodėl. Ar sutinkate su tokiu palyginimu?
3. Pamėginkite su klasės draugais sukurti „fliuksinį“ meno kūrinį arba iškrėsti „fluksinį“ pokštą.

Jurgis Mačiūnas

VIENUOLIKTAS LAIŠKAS

<...> Kalbant apie kalbą, aš prisimčiau neseniai savo kelionę per Japoniją. Japonai labai praktiški ir gudrūs žmonės, jie visados ir iš visko mokos. Tai buvo įdomu, kai Tòkijo Seibu auditorijoje salė buvo pilna, jie paprašė, kad skaityčiau lietuviškai. Sakau, gal su vertėju, ar kaip... Ne, jie sako, mes norim girdėti tavo poeziją lietuviškai. Skaityk lietuviškai.

Tai ir skaičiau lietuviškai. Ir per visą laiką negirdėjau nei vieno garselio, nei šnipšt. Visi sėdėjo nuostabiai tyliai ir klausėsi lietuvių kalbos skambesio. Po to porą valandų kalbėjomės tiktai apie kalbą, kaip kalba susirišus su visu tautos būdu, siela, išmintim, atmintim, šaknimis, ir

kaip per kalbą viskas perduodama naujom kartom, ir kaip pasidalinama su kitais, kurie visai iš kitur, kaip aš dabar čia, Japònijoje; kaip kalbos skambesys, ritmas, ištarimo niuansai atveria visą potekstinį turinį. Pamesk, prarask kalbą – ir pasidarysi, pamažu, lėtai, jau kitas, ir prapulsi kitame ir kitur. <...>

 Klausimai
ir užduotys

1. Ką apie gimtąją lietuvių kalbą J. Mekas sužino nuvykęs į Japòniją ir ką nori pasakyti mums?
2. „Pamesk, prarask kalbą – ir pasidarysi <...> jau kitas, ir prapulsi kitame ir kitur“, – sako J. Mekas. Raštu paaškindite, kaip suprantate šį menininko teiginį.

Kadrai iš Jono
Meko filmo
„Prarasta,
prarasta, prarasta“
(„Lost Lost Lost“)

ŠEŠIOLIKTAS LAIŠKAS

Iš Dienoraščių

Gruodžio 23 d., 1972 m.

<...> Aš galvoju apie Lietuvą. Apie Lietuvės gamtovaizdį, nieku labai ypatingą, paprastą.

<...> O mūsų gamtovaizdis neturi didelių gamtos stebuklų. Nei didelių kalnų, nei įspūdingų slėnių, nei didelių, žemyn puolančių upių.

<...> Aš galvoju, kad visai nesvarbu, kokioj gamtoj, kokiam gamtovaizdy žmogus, tauta gyvena. Kas svarbu, yra tai, ką jis į tą gamtovaizdį įdeda.

O, mes daug daug įdėjom į savo nedidelį, kuklų, paprastą gamtovaizdį. Mes jį padarėm šilta, trapų, mielą, lyrišką. Mes jį tokį savo dainom padarėm, savo medžio išdariniais mes tokį jį padarėm, savo poezija, savo kiekvienu judesiu ir kiekvienu palietimu mes tokį jį padarėm.

Jis buvo vienišas, ir neįdomus, ir paprastas. Bet lietuvis savo sielą į jį įdėjo, visus savo prisiminimus, ir svajas į jį sudėjo, jį savo svajom apdažė, svajų ir ilgesio dažais apdažė, ir jis augo ir augo, ir keitės ir keitės, su kiekviena karta, ir vis gražesnis ir vis gražesnis darėsi, šitas paprastas Lietuvos gamtovaizdis, šitie laukai, šitos nedidelės kalvelės, šitie laukų rėžiai, vytelių krūmeliai.

Taip, taip. Mes tiek grožio gamtoj ir aplinkoj terasim, kiek mes patys iš savęs jon įdėsim, pačia širdimi.

Klausimai ir užduotys

1. Ką, būdamas Niujørke, apie Lietuvą galvoja J. Mekas?
2. Kuo ir kodėl, menininko nuomone, yra ypatingas Lietuvos gamtovaizdis? Ar sutinkate su jo požiūriu?
3. Padiskutuokite: kaip Lietuvos gamtovaizdis keičiasi šiandien? Kas jį keičia? Kokį Tėvynės gamtovaizdį Jūs norėtumėte matyti, kurti?

SEPTYNIOLIKTAS LAIŠKAS

1

Tris savaites praleidau Lietuvojė. Daug pamačiau, daug girdėjau. Bet dabar aš vėl jau Niujørke ir bandau viską išsijoti. Visi manęs prašė pasilikti ilgiau, bet aš esu dirbantis žmogus, aš turiu pareigas ir atsakomybę čia, Niujørke. Aš ne turistas. O atostogų pasiimsiu kai sukakosiu šimtą.

Nuo kur pradėti? Apie Lietuvą? Apie Lietuvą, kaip ji dirba ir tvarkosi aš girdžiu iš jaunų lietuvių, kurie mane aplanko Niujørke beveik kas dieną. <...>

Mano jauni Lietuvos draugai man buvo daug pasakoję apie Vilių Orvidą. Audrius Naujo-kaitis man net prisakė, išvažiuojant į Lietuvą, kad jeigu aš neaplankysiu Orvido sodybos, tai, sako, jau geriau net nepasirodyk Niujørke. Tai, suprantat, aš neturėjau jokio pasirinkimo: turėjau važiuoti į Šalantus, turėjau pamatyti Orvido sodybą.

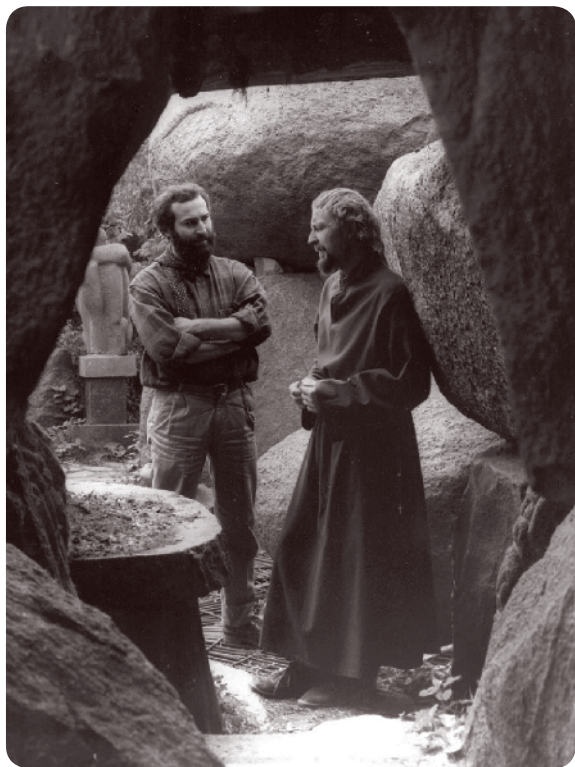
Viliaus Orvido sodyba

Nuvažiavau, ir pamačiau. Ir aš net ir dabar negaliu dar atsigauti. Ir nesuprantu, kaip Lietuvà gali turėti tokį pasaulinio masto menininkà, skulptorių, kaip Orvidas, o nėra nei knygų apie jį, nei nieko. O kas dar nuostabiau: Orvido sodyba nėra net įtraukta į valstybės apsaugomų paminklų sąrašà!

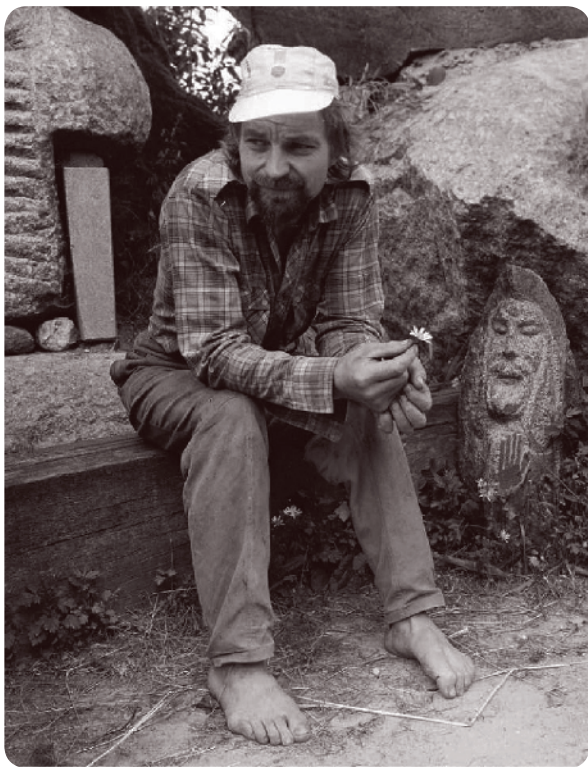
<...>

Mes turėjom Čiurlionį, kurį mes jau esame pakėlę į dievų lygį, mes turėjome Jurgį Mačiūną, kurio mes dar nežinome, nors visas pasaulis jį yra pripažinęs; ir dabar mes turime Vilių Orvidà, kurio dar nei pasaulis, nei Lietuvà nėra pripažinus, bet kuris bus, aš neturiu jokios abejonės, pripažintas ir pasaulio, ir Lietuvės. <...> Orvido stebuklas atėjo iš pat dangaus ir tokių stebuklų atsitinka labai retai.

Taip, aš nieko niekur panašaus nesu matęs. <...> Tu stovi tarp visų tų akmenų ir jauti tokià didelę žmogaus jėgà, tokį neapsakomà atsispyrimà prieš visas totalitarines jėgas. Orvido sodyba yra paminklas, himnas, odė individualizmui, žmogaus sielai; manifestas prieš visà, kas nori užgniaužti žmogaus individualumà. Ateis laikas, kai pasaulio meno studentai iš Japònijos, Amerikos ir Paržiaus plauks į Šalantus. <...> Orvido sodyba yra mūsų Stonehenge'as (Stounhendžas), su lygiai paslaptinga paskirtim.

Italų mokslininkas Pietras Dinis ir Vilius Orvidas – brolis Gabrielius. Bernardo Aleknavičiaus nuotrauka

Vilius Orvidas

Klausimai ir užduotys

1. Ką Jūs buvote girdėję apie V. Orvidą ir jo sodybą? Ką nauja ir įdomaus sužinojote iš J. Meko? Kaip J. Mekas aiškina, interpretuoja V. Orvido kūrinį?
2. Iš patikimų šaltinių surinkite daugiau žinių, vaizdinės medžiagos apie V. Orvidą, jo sodybą ir Stūnhendžą. Surinktą medžiagą pristatykite klasėje. Aptarkite, ar pagrįstai J. Mekas lygina šiuos unikalius, paslaptingos paskirties kūrinius. Kokį išpūdį V. Orvido sodyba padarė Jums?
3. Pasaulyje pripažintas, Parėžiuje po karo kūręs lietuvių skulptorius Antanas Mončys, Atgimimo metais aplankęs V. Orvido sodybą, jos svečių knygoje įrašė: „Apstulbęs iš susižavėjimo. Su didele pagarba, Antanas Mončys iš Paryžiaus.“ Pasvarstykite, kuo savamokslio menininko kūrinys apstulbino garsų skulptorių.
4. Aptarkite grupėse, kokie V. Orvido asmenybės bruožai išryškėja nuotraukose.

Kūrybinė apibendrinamoji užduotis

J. Meko „Laiškai iš Niekur“ – neįprasta knyga. Kiekvienas laiškas – tai trumpa esė. Prisiminkime: esė (pranc. *essai* – bandymas) – prozos kūrinys, kuriame autorius, remdamasis savo patirtimi, apmąsto įvairius gyvenimo klausimus. Esė skatina mąstyti ir mus.

Klasėje, dirbdami grupėmis, pratęskite pasirinkto J. Meko laiško mintis savo kūryba: papildykite, iliustruokite menininko esė Jūsų sukurta tekstine, vaizdine, garsine medžiaga. Išsakykite savo požiūrį, išdėstykite savo mintis atsakydami į J. Meko iškeltus ir svarstomus klausimus. Savo kūrinius pristatykite klasėje.

Atlikdami užduotį, galite pasiremti šiais šaltiniais:

Jono Meko svetainė (anglų k.) <http://jonasmekasfilms.com/diary/>

Jono Meko vizualiųjų menų centro svetainė <http://mekas.lt/>

Taip pat galite pasinaudoti neužbaigtų J. Meko laiškų fragmentais:

* * *

„Šiandieną aš staiga supratau, kad giliai, labai labai giliai, visi žmonės yra geri! Blogis yra tik paviršiuje, žmonių įdiegtas... Bet paviršių visados galima nugriebti, su samčiu...“

* * *

„Ne, mes ne dulkėm į dulkes: mes šviesa į šviesą...“

* * *

„Vyresnioji karta vis dar tebegriauna pasaulį, teršia orą, žemę. O jaunoji karta nieko nesaiko... Ji laukia ir laukia... Ženklo iš dangaus...“

* * *

„Taip, mes buvom išvaryti, ar išsivarėme patys save iš Rojaus. Bet Rojaus sugrįžimas lygiai vėl priklauso nuo mūsų. Bet kai aš sakau, kad viskas priklauso nuo mūsų, aš nenoriu sakyti, kad mes esame visatos centras, ne. Mes atsakomingi tik už tuos Rojaus gabalėlius, kurie dar yra mums! Jų išlaikymas ir puoselėjimas priklauso nuo mūsų.“

* * *

„Ir aš visados būsiu su jumis, kur bebūčiau: čia, ten, ar Niekur. Nieko nėra brangiau ir švenčiau, kaip žemė, visų mūsų motina žemė, ir jūs, kurie ją mylite ir dirbate ir valgotė duoną savo prakaitu.“

Apibendriname temą ir įsivertiname

Palyginkime ir pasvarstykime

Perskaitykite šiuolaikinio norvegų rašytojo Josteino Gorderio (Jostein Gaarder) romano „Kortų paslaptis“ ištrauką. Šis romanas – trijų kelionių istorija: tikros kelionės iš Norvegijos į Graikiją, kelionės po filosofijos pasaulį ir kelionės po savo paties vidų, kur galbūt pavyks rasti atsakymą į amžinąjį klausimą – kas esu aš? Jūsų bendraamžis Hansas Tomas su tėtušiu keliauja į Atėnus ieškoti mamos, kuri paliko juos prieš aštuonerius metus ir išvyko „ieškoti savęs“.

Taigi romano pasakojimas tarsi apibendrina Jūsų nagrinėtą temą – sujungia pačias įvairiausias keliones, atskleidžia kelionę kaip gyvenimo išminties ir prasmės ieškojimą.

Jeigu romano ištrauka Jus sudomino, susiraskite ir perskaitykite visą knygą. Tačiau dabar atsakykite į žemiau pateiktus klausimus.

Kryžių karalius

...kankinamai suvokė, kaip mažai išmano apie gyvenimą ir pasaulį...

Kai orakulas mus patikino, kad Atėnuose surasime mamą, palypėjome šlaitu aukštyrų ir suradome seną teatrą, kuriame buvo penki tūkstančiai žiūrovų vietų. Nuo teatro viršaus apžvelgėme šventyklos teritoriją ir slėnį apačioje.

Pakeliui žemyn tėtušis tarė:

– Dar kai ką turiu tau papasakoti apie Delfų orakulą, Hansai Tomai. Supranti – ši vieta ypač įdomi filosofams kaip mudu.

Tada mes atsisėdome ant šventyklos liekanų. Buvo keista pagalvojus, kad joms pora tūkstančių metų.

– Ar prisimeni Sokratą? – pradėjo jis.

– Nelabai, – turėjau pripažinti. – Bet jis turbūt buvo graikų filosofas.

– Teisingai. Taigi iš pradžių papasakosiu tau, ką reiškia žodis „filosofas“...

Žinojau, kad tai mini paskaitos pradžia, ir, tiesą sakant, nė kiek nenudžiugau, nes dabar saulė taip spigino į veidą, jog prakaitas srūte sruvo.

– Filosofas yra tas, kuris ieško išminties. Bet tai nereiškia, kad filosofas yra itin išmintingas.

Ar supranti skirtumą?

Aš linktelėjau galva.

– Pirmasis, kuris tai suvokė ir pagal tai gyveno, buvo Sokratas. Jis vaikščiojo po Atėnų turgaus aikštę ir kalbėjo su žmonėmis, bet niekada jų nemokė. Atvirkščiai – kalbėjosi su sutiktais žmonėmis, kad pats šio to išmokytų. Nes kaimo medžiai nieko negalį jo išmokyti, teigė Sokratas. Tačiau jis gerokai nusivylė, kai pamatė, kad žmonės, kurie mėgsta pasigirti labai daug žiną, iš tikrųjų ničnieko nežino. Galbūt jie galėjo jam pasakyti tos dienos vyno ir alyvų aliejaus kainas, bet negalėjo pasakyti nieko esminio apie *gyvenimą*. Pats Sokratas paprastai tvirtindavo žinąs tik vieną dalyką – kad nežino nieko.

– Tokiu atveju jis nebuvo itin protingas, – paprieštaravau.

– Neskubėk daryti išvadų, – griežtai atrėmė tėtušis. – Jeigu du žmonės ničnieko neišmano, bet vienas vis tiek nuduoda, kad labai daug žino, katras, tavo manymu, iš jų protingesnis?

Turėjau pripažinti, kad protingesnis tas, kuris nenuoduoda, kad žino daugiau, negu žino iš tikrųjų.

– Tuomet supratai esmę. Sokratas kaip tik todėl ir tapo filosofu, kad kankinamai suvokė, kaip mažai išmano apie gyvenimą ir pasaulį. Jis jautėsi visiškai neišmanėlis.

Vėl kinktelėjau galva.

– O tada vienas Atėnų gyventojas nuėjo pas Dėlfų orakulą ir paklausė, kas yra protingiausias vyras Atėnuose. Orakulas atsakė, kad Sokratas. Tai išgirdęs Sokratas, švelniai tariant, gerokai nustebė, nes jis kaip tik teigė nelabai ką žinąs. Bet aplankęs visus tuos, kurie buvo laikomi išmintingiesniais už jį – ir davęs jiems keletą protingų klausimų, – galiausiai suprato, kad orakulas buvo teisus. Sokratas nuo kitų skyrėsi tuo, kad kiti buvo visai patenkinti negausiomis savo žiniomis, nors žinojo ne daugiau už Sokratą. O žmonės, kurie yra patenkinti tuo, ką žino, niekada negali tapti filosofais.

Man ta istorija pasirodė labai įtikinama, bet tėtušis dar nebaigė. Dabar jis mostelėjo į daugybę turistų, kurie pabiro iš turistinių autobusų toli apačioje ir kaip skruzdės ėmė ropštis į kalniuką.

– Jeigu tarp tų žmonių yra nors vienas, kuris kaskart išgyvena pasaulį kaip kažką pasakiška ir mįslinga...

Jis įkvėpė ir kalbėjo toliau:

– Ten apačioje matai tūkstantį žmonių, Hansai Tomai. Štai ką noriu pasakyti: jeigu bent vienas iš jų išgyvena gyvenimą kaip beprotišką pasaką – ir turiu omenyje, kad jis arba ji turi tai išgyventi kiekvieną mielą dieną...

– Kas tada? – paklausiau, nes jis vėl nutilo vidury sakinio.

– Tada jis arba ji yra džokeris kortų malkoje.

– Ar manai, kad čia yra toks džokeris?

Jis nutaisė liūdną miną.

– Ne! – atsakė. – Žinoma, negaliu būti visiškai tuo tikras, nes yra vienas kitas džokeris, bet šansas jį sutikti be galo mažas.

– O kaip tu pats? Ar išgyveni gyvenimą kaip *pasaką* kiekvieną mielą dieną?

– *Yes, sir!*

Atsakymas buvo toks tvirtas, jog nedrįsau jam prieštarauti.

Tada jis pridūrė:

– Kiekvieną rytą pabundu su trenksmu. Toks įspūdis, lyg man kas išvirkštų pojūtį, jog gyvenu, jog esu gyvutėlė lėlė pasakoje. Nes kas mes esame, Hansai Tomai? Ar gali man į tai atsakyti? Mes sudėlioti iš žvaigždžių dulkių porcijos. Bet kas tai yra? Iš kur, po galais, atsirado šis pasaulis?

– Neturiu žalio supratimo, – atsakiau ir tą akimirką pasijutau toks pat neišmanėlis kaip Sokratas.

Tėtušis kalbėjo toliau:

– Paskui ta mintis vėl išnyra vakare. Aš esu žmogus tik ši vienintelį kartą, pamanau. Ir aš niekada nebesugrįšiu.

– Tuomet tavo gyvenimas ne iš lengvųjų, – tariau.

– Taip, ne iš lengvųjų, bet nepaprastai įdomus. Man nereikia lankyti šaltų pilių, kad leisčiausi į vaiduoklių medžioklę. Aš pats esu vaiduoklis.

– Bet susirūpini, kai tavo sūnus už kajutės lango pamato mažą vaiduoklį, – leptelėjau.

Nežinau, kodėl taip pasakiau, bet man pasirodė, kad turiu jam priminti, ką jis kalbėjo išvakarėse laive.

Jis tik kimiai nusijuokė.

– Manau, tu tai iškęsi, – tarstelėjo.

Baigdamas kalbą apie Dėlfų orakulą tėtušis pasakė, kad senovės graikai didžiojoje šventykloje išraižė užrašą „Pažink save“.

– Bet tai lengviau pasakyti, nei padaryti, – pridūrė savo ruožtu.

Tada pamažu grįžome prie išėjimo.

Aš, suprantama, neidamas į muziejų, turėjau vieną slaptą ketinimą: lupa ir knygutė iš bandelės visą priešpietį degino man kišenę. Nuo šiol nepraleidau nė vienos progos toliau paskaityti knygutę. Labai mielai būčiau nepaleidęs jos iš rankų tol, kol neperskaitysiu iki galo. Bet turėjau šiek tiek paisyti ir tėtušio.

Man pasidarė smalsu, ar tik mažoji knygutė nėra pranašysčių rinkinys, kuris galiausiai man atsakys į visus klausimus. Šiaip ar taip, nugara perbėgo šaltas šiurpulys, kai ėmiau skaityti pasakojimą apie džokerį paslaptingoje saloje, nes juk ką tik buvo tiek daug kalbėta apie džokerius.

Vilnius: Tyto alba, 2012

Klausimai ir užduotys

1. Šioje knygoje tėtis supažindina sūnų su filosofijos istorija. Kaip manote, kodėl? Ar tėčio „paskaita“ yra tik apie seniai praėjusius laikus ar ir apie dabartį – sūnui čia ir dabar svarbius dalykus?
2. Romane žmogaus gyvenimas lyginamas ne tik su kelione, bet ir su žaidimu. Kodėl? Kas bendra tarp gyvenimo, kelionės ir žaidimo? Pasiremkite ir kitais šioje temoje nagrinėtais teksta.
3. Graikų filosofas Sokratas prisipažįsta, kad jis nieko nežino, bet Dėlfų orakulas būtent jį laiko išmintingiausiu žmogumi? Kodėl? Remdamiesi šiuo ir kitais skaitytais teksta, savo asmenine patirtimi, nusakykite, kas yra išmintingas žmogus.
4. Tėtis su sūnumi svarsto, kas yra žmogaus gyvenimas, kaip reikėtų gyventi. Kaip į šiuos klausimus atsakytumėte Jūs? Apie kokį gyvenimą Jūs svajojate? Kokį gyvenimą, Jūsų manymu, gyventi verta?
5. Tie, kas perskaitėte visą knygą, parašykite laišką savo klasės draugams arba mokytojams, mokyklos bibliotekininkui, tėvams. Laiške argumentais ir kitomis priemonėmis įtikinkite, kad šią knygą verta perskaityti visiems, kurie domisi kelionėmis ir ieško gyvenimo prasmės.

Tiriamosios ir kūrybinės užduotys

1. Susipažinkite su Lietuvos moksleivių įgyvendintais krašto pažinimui skirtų kelionių projektais (pvz., projekto „Kuriamoje Respublika“ programa „Atgal į ateitį“, Rūdiškių jaunimo projektu „Atrask Rūdiškes!“ ir kt.). Pasinaudoję kitų patirtimi ir pasitelkę išmonę, parenkite ir įgyvendinkite savąjį kelionės projektą, skirtą Jūsų krašto, apylinkės, vietovės pažinimui. Savo patirtimi internete pasidalykite su kitais. Išpopuliarinkite savo kelionės maršrutą tarp Lietuvos jaunimo.
2. Keliaudami su klase arba su tėvais, parašykite kelionės dienoraštį arba pasakojimą apie savo kelionę spaudai. Taip pat galite susimanyti įsivaizduojamą kelionę laiku arba erdve. Pasiremkitė Jūsų nagrinėtai kelionių aprašymais ir būkite atidūs savo kelio stebėtojai arba kūrybingi fantazuotojai. Rašymo formą ir stilių galite pasirinkti pačius įvairiausiai. Grįžę po vasaros atostogų, išsirinkite redaktorių kolegiją ir patikėkite jai savo kelionių dienoraščius ar pasakojimus – tegu ši kolegija atrenka pačius įdomiausius tekstus ir, aptarusi su autoriais, juos paskelbia internete. Savo tekstus galite papildyti japonišku haiku, prieš tai išsiaiškinę, kaip šis eilėraštis kuriamas.
3. Kelionės ir jų išbandymai suburia draugus, sutelkia ir sustiprina bendrijas. Pradėkite kurti klasės keliavimo tradicijas. Kartu su tėvais ir mokytojais sutarkite, kokius nuolatinis žygius, išskylas, išvykas rengsite skirtingais metų laikais; kokių kelionės taisyklių laikysitės; kokius tik Jūsų klasei būdingus kelionės ženklus, šaukinius, dainas susikursite; kaip kelionių išpūdziais dalysitės ir savo keliones įamžinsite.
4. Pasirinkite vieną iš žemiau išvardytų temų, sugalvokite įdomų pavadinimą ir parašykite dalykišką straipsnį jaunimo spaudai:
apie kelionių žavesį,
apie kelionių naudą,
apie kelionių žalą,
apie kelionių pavojus,
apie kelionių prasmę.
5. Pasirinkite temą ir parašykite rašinį. Jūsų rašinys gali būti publicistinis, eseistinis arba kitokio pobūdžio.
„Keliauti – tai tapti didesniu žmogumi.“ (A. Poška)
„Gyvenimas ir yra kelionė.“ (A. Poška)
„Kelionė – tai pergalė prieš nusivylimą.“ (P. Normantas)
„Kelionė įprasmina mano gyvenimą.“ (M. Šalčius)
6. Susipažinkite su Indijos dvasinių lyderių M. Gandžio ir R. Tagorės mintimis, kurios tapo aforizmais. Iš jų pasirinkite Jums svarbiausią mintį, kuria norėtumėte gyvenime remtis. Glaustai parašykite – kodėl.

M. GANDIS: „Rask tikslą – atsiras ir galimybių.“

„Apie ką žmogus galvoja, tuo ir tampa.“

„Tikrasis grožis slypi širdies tyrume.“

„Jei nori, kad pasaulis pasikeistų, – keiskis pats.“

„Tiesa yra pamatas viso, kas gera.“

„Neužtenka tik gyventi – reikia ir veikti kažką naudingo, gražaus.“

R. TAGORĖ: „Jei lieji ašaras dėl to, kad nėra saulės, per ašaras nepamatysi žvaigždžių.“

„Tik tai, kas tikra, kas spindi savimi, yra gražu.“

„Mes gyvename šiame pasaulyje tol, kol jį mylime.“

„Esame pakviesti į gyvenimo puotą – kiekvienam skirta groti savo melodiją pagal savo natas.“

„Tiek vertingas yra gyvenimas, kiek jame yra džiaugsmo.“

„Niekada neperplauksite jūros, jei tik sėdėsite ir žiūrėsite į vandenį.“

„Net ir ant smiliausios viršūnės dar yra vietos, todėl niekad nepaliauk siekęs aukštumų.“

Jurgos Ivanauskaitės „Lytėjimas“, iš ciklo „Mandalos“, 1996 m.